

Uppmuntra lärande

Så hjälper du barn att lyckas i skolan

James Nottingham

Översättning: Patricia Wadensjö

Natur & Kultur

Förlaget Natur & Kultur är en stiftelse som utan ägare kan agera självständigt och långsiktigt. Vårt mål är att genom stöd, inspiration, utbildning och bildning verka för tolerans, humanism och demokrati.

K Kopieringsförbud!

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen! Kopiering är förbjuden, utöver lärares begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt avtal med Bonus Presskopia och den mycket begränsade rätten till kopiering för privat bruk. Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlägga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

info@nok.se

www.nok.se

© 2013 James Nottingham, Encouraging Learning All rights reserved

© 2014 Bokförlaget Natur & Kultur, Stockholm

Projektledare: Nina Danielsson

Översättning: Patricia Wadensjö

Textredaktör: Niklas Gårdfeldt Leavy

Formgivning omslag: Bitte Granlund

Formgivning inlaga: Framnes Tekst & Bilde as

Första utgåvan, tredje tryckningen

Tryckt i Estland 2016

ISBN 978-91-27-13945-9

Vad ska utbildning vara bra för?

Vad ska utbildning vara bra för? Den frågan har jag fått från elever, många gånger från vuxna som hatade skolan och från fler taxichaufförer än jag kan minnas. Mitt svar är alltid detsamma: att hjälpa barn lära sig *att lära*.

Det är självklart inte det enda målet. Barn behöver också lära sig räkna och läsa, visa hänsyn och vara snälla. De behöver förstå hur de ska agera moraliskt, omtänksamt och socialt. Och de bör känna till hur de värnar om sin egen trygghet och säkerhet.

Ändå handlar de debatter som praktiskt taget förs dagligen i världens alla medier om vilken *kunskap* som ska förmedlas i skolan. På sistone har debatterna handlat om huruvida lärare ska undervisa i kreationism vid sidan av evolutionsläran – och om det är lönt att lära ut PowerPoint med tanke på att programmet sannolikt är föråldrat om några år. Det har påpekats att vi alla skulle vara språkexperter om latin fortfarande stod på schemat, och att brottsligheten skulle vara lägre om armén skötte skolväsendet. Nyligen läste jag till och med om ett antal hundtränare som menade att alla skolbarn borde lära sig tolka en hund för att avgöra om den har för avsikt att bita eller tigga! Hur viktig en sådan lektion än må vara undrar jag hur vi ska klämma in den i skolschemat. Kanske mellan hieroglyflektonen och undervisningen i hennatatuering på fredag eftermiddag, i slutet av den 60-timmarsvecka som krävs för att tillmötesgå kraven från varje enskild intressegrupp?

Det finns en poäng med att diskutera vilka ämnen barn bör studera. Eftersom elever måste studera något är det inte mer än rätt och riktigt att vi funderar över vilka ämnen som är viktigast. Men tänk på all den information du tagit till dig i skolan. Hur stor del av den använder du i dag? Hur mycket har trängts undan av förändringar i samhället? Är det meningsfullt att lära dagens barn att läsa en karta, prata franska, skriva på ett tangentbord, hantera en bensindriven bil (eller ens att köra)? Är de så viktiga kunskaper att mandarin, datorprogrammering eller till och med hundviskning inte kan få plats inom skolveckans 25 timmar?

Som förälder skulle jag vilja att mina barn lär sig franska i skolan eftersom jag tycker att kunskaper i främmande språk öppnar dörrar socialt, emotionellt och kunskapsmässigt. Men om de inte lyckas med det – *c'est la vie*.

Å andra sidan är jag inte beredd att vara så överseende när det gäller att lära sig *hur* man lär. Om mina barn lämnar skolan utan en bred repertoar av inlärningsförmågor, vilja och beredskap att undersöka och hitta på nya saker, och en klokhet som gör att de kan fatta

omdömesgilla beslut (*vid sidan av* massor av kunskap) skulle jag känna att jag, och deras skola, har svikit dem.

Men hur många barn lämnar skolan nedslagna och dåligt rustade för livets intellektuella och känslomässiga utmaningar? Hur många lämnar skolan med bra betyg som de fått för att de memorerat fakta, för att sedan gå vidare och få svårigheter på universitetet eller på ett arbete där tonvikten ligger på självständigt tänkande och inte upprapning?

Men låt oss stanna upp innan vi alla rusar för att ta våra barn ur skolan: det fina är att lärandestrategier *kan* läras ut, förhållningssätt *kan* uppmuntras, motivationen *kan* stärkas och många skolor lyckas beundransvärt väl med att förverkliga dessa ambitioner.

Det viktiga är att inse vilket värde och vilken funktion förhållningssätt, färdigheter och kunskap har i lärandeprocessen, och sedan se till att barns utbildning går ut på att utveckla alla tre.

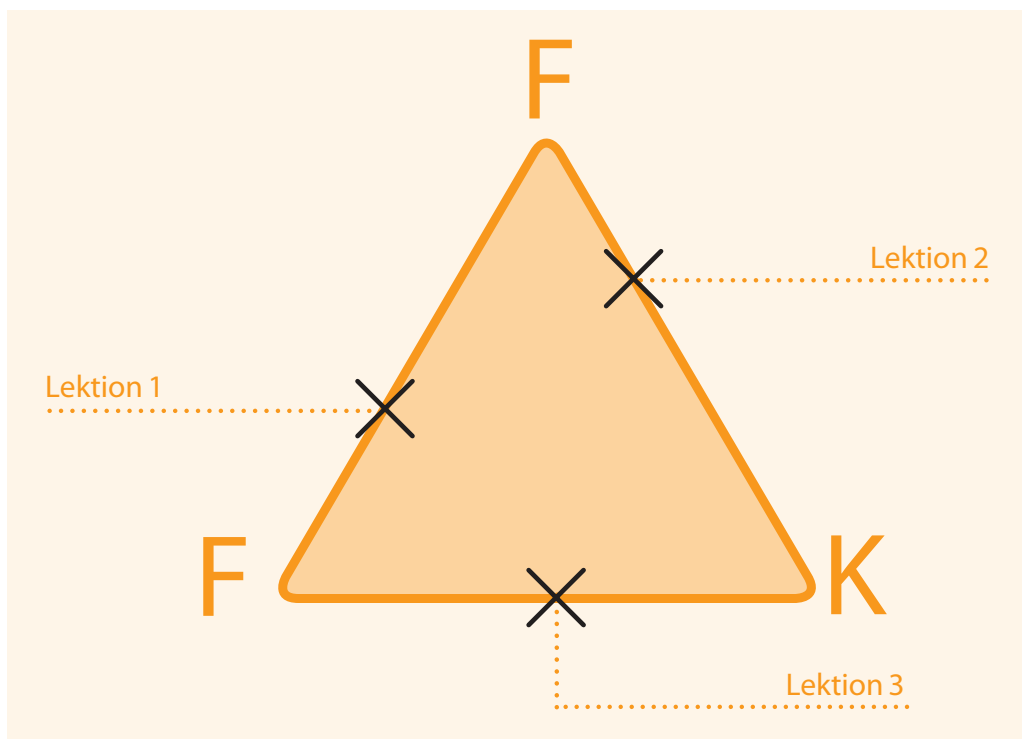
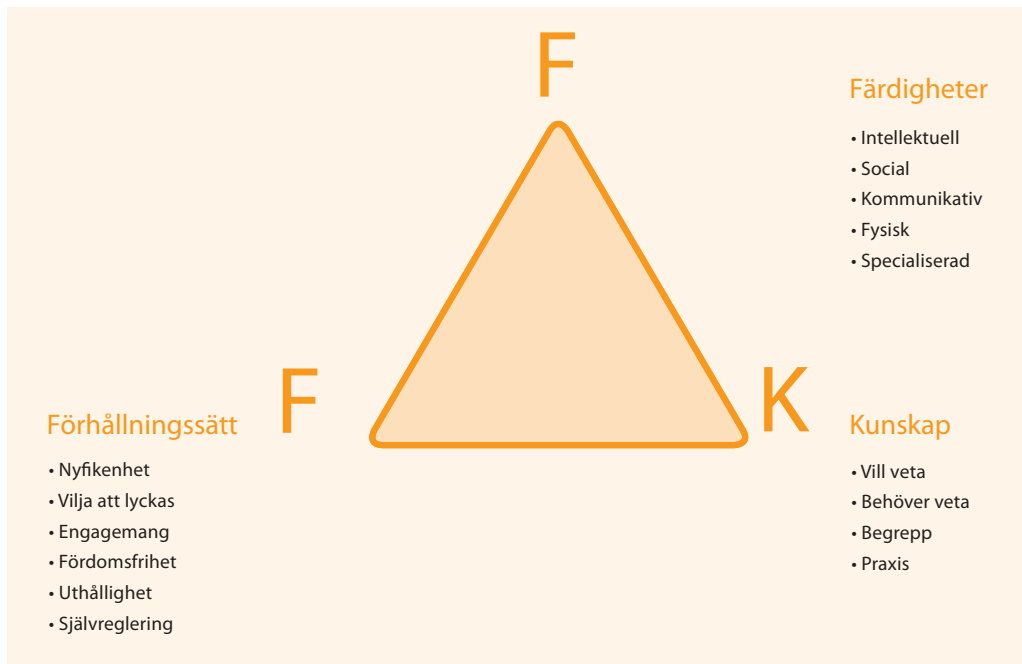
Det är här det börjar: FFK.

FFK

FFK står för förhållningssätt, färdigheter och kunskap. Dessa tre områden består av följande viktiga saker:

- **Förhållningssätt** – en positiv inställning till lärande, inklusive nyfikenhet och envishet.
- **Färdigheter** – förmåga att göra vad som krävs för att förstå och för att uppnå goda resultat inom ett visst område.
- **Kunskap** – kännedom om information, begrepp, teorier och praxis inom olika ämnesområden.

Som lärare i grundskolan brukade jag ta hjälp av FFK-modellen för att planera lektioner, sätta upp individuella mål för varje elev och granska läroprocessen. Jag ritade en triangel (se nästa sida) för att visa att varje lektion skulle betona två av lärandets tre dimensioner.

När vi exempelvis började med ämnet vikingar (ett vanligt tema för lägre skolåldrar i Storbritannien) kunde de första tre lektionerna se ut ungefär på följande sätt:

- *Lektion 1:* Vi tränar vår nyfikenhet (förhållningssätt: nyfikenhet) genom att ställa så många relevanta frågor (färdighet: ställa relevanta frågor) som möjligt om vikingar.
- *Lektion 2:* Vi avgör vilka av våra frågor om vikingar som är mest relevanta för vårt ämne (färdighet: prioritera efter betydelse) och som gör att vi lär oss mest om vikingarnas livsvillkor (kunskap: vikingar).
- *Lektion 3:* Vi skaffar kunskap om vikingar (kunskap: vikingarnas historia) genom att fortsätta (förhållningssätt: envishet) söka svar på de frågor vi tyckte var besvärliga förra gången.

På de följande sidorna kommer jag att lyfta fram de färdigheter och förhållningssätt som jag har iakttagit hos elever som har lyckats bäst med sitt lärande. Du kan diskutera dem med barn och ungdomar på många olika sätt. Några exempel:

1. Prata om vilka förhållningssätt som har hjälpt dig att lyckas och vilka förhållningssätt som har vållat dig problem.
2. När ni tittar på ett idrottsevenemang tillsammans: uppmärksamma de tävlandes vilja att vinna, ta risker och fokusera på resultat. Ni kan också prata om vilka förhållningssätt deltagarna måste ha utvecklat för att bli så skickliga.
3. Lägg märke till vad människor gör när de demonstrerar vissa förhållningssätt. Att försöka på nytt när man känner för att ge upp visar till exempel beslutsamhet.
4. Prata med dina barn om hur de har lyckats utveckla färdigheter, till exempel hur mycket bättre de har blivit på att cykla, skriva, spela gitarr och så vidare.

.....
Stackars den elev som inte överträffar sin läromästare.
 (Leonardo da Vinci, 1452–1519)

.....
Om vi inte blir bättre människor av den utbildning vi får, vad är det då för mening med utbildning? Om meningen endast är att livnära oss, lever vi verkligen då? (Anonym)

Förhållningssätt till lärande

F K

Lev Vygotskij, en av pionjörerna inom utbildningspsykologi, skrev mycket om kulturellt lärande. Han sa att barn lär av människor runt omkring dem: vad man skrattar åt, är rädd för, försöker göra, undviker och så vidare. Han betonade att barn tar till sig psykiska såväl som fysiska vanor från de äldre i sin omgivning och uppmärksammade oss på att unga sinnen påverkas mycket mer av hur vi reagerar på saker och ting än av den kunskap vi förmedlar till våra barn. Med andra ord: genom samspelet med oss anammar barn många av våra förhållningssätt och värderingar. Ett helsikes ansvar för dem av oss som har barn eller möter barn i vår vardag!

Självklart finns det ingen hierarki eller uttömmande förteckning över förhållningssätt, inte vad jag vet i alla fall, men här följer ett antal som jag har iakttagit hos några av de elever som har lyckats bäst i sitt lärande.

De elever som lyckas enastående väl är:

- nyfikna
- fokuserade på det som är relevant
- fulla av förundran
- redo att lära sig av misstag
- öppna för nya erfarenheter
- envisa
- uthålliga
- risktagande
- självreglerande
- villiga att be om stöd och vägledning.

Vad (barn) bör lära sig i första hand är inte de ämnen som vanligen lärs ut, hur viktiga de än är: de bör undervisas i vilja, uppmärksamhet och disciplin. Innan de övar grammatik behöver de öva mental ortopedi – med andra ord måste de lära sig hur man lär.

(Alfred Binet, 1909, IQ-testets grundare)²

Självkontroll som förhållningssätt

År 1972 genomförde psykologen Walter Mischel vid Stanforduniversitetet ett experiment för att ta reda på när förmågan att skjuta upp belöningar – att kunna vänta på något man vill ha – utvecklas hos barn. Experimentet har sedan dess visats många gånger, bland annat i BBC:s serie *Child of Our Time*.

I det ursprungliga experimentet deltog drygt 600 barn i åldrarna 4–6 år. I ett tomt rum fick barnen en godsak de själva valt: en kaka, en saltkringla eller en marshmallow. Alla fick höra att de kunde äta sin godsak – men om de väntade i en kvart utan att äta den skulle de få en till.

Jag uppmuntrar dig att titta på några filmklipp med liknande experiment som finns på nätet. Du kommer att få se barn som vägrar titta på sin kaka, andra som sneglar på den mellan fingrarna, en pojke som slickar fatet men inte kakan och en som till och med smeker den, som om den vore ett husdjur!

Totalt kunde ungefär en tredjedel av barnen skjuta upp sin belöning tillräckligt länge för att få en andra kaka. Sannolikheten för att barnet skulle lyckas ökade självklart med åldern, men vad Mischel också kom fram till efter uppföljningsstudier var följande:

De barn som inte kunde vänta hade med större sannolikhet beteendeproblem både hemma och i skolan: de fick sämre resultat på prov, hade det oftare svårt att hantera stressiga situationer eller koncentrera sig och tyckte att det var besvärligare att utveckla vänskapsförhållanden.

De barn som kunde vänta längtade också efter godsaken, men de kunde distrahera sig själva genom att täcka för ögonen, leka kurragömma eller sjunga. Deras vilja försvann inte, den bara glömdes bort.³

Fyrtio år efter det första experimentet letade forskarna rätt på 60 av de ursprungliga deltagarna och bjöd in dem att delta i en ny studie. Där fick de se en rad bilder med ansikten som visade olika uttryck – glad, neutral eller skrämmd – och instruerades att trycka på en knapp varje gång de såg ett skrämt ansikte.

Detta kan framstå som en enkel sak, men som B.J. Casey – den neuropsykolog som genomförde testerna tillsammans med Mischel – förklarade: ”Ett glatt ansikte är en social signal som är svår att motstå” (ibid.). Resultaten visade att de deltagare som haft svårt att skjuta upp belöningen när de var yngre också hade svårt att stå emot impulsen att trycka på knappen när de såg en glad min.

Experimentet avslutades med att en stor del av deltagarna fick göra om testet samtidigt som de satt i en hjärnscanner. Deltagare med större självkontroll visade mer aktivitet i den del av hjärnan som är förknippad med motvilja att ta risker, medan de med sämre självkontroll visade ökad aktivitet i det område av hjärnan som hänger samman med belöning och beroende.

Lärdomen från denna studie är att vi bör hjälpa barn att utveckla förmågan att vänta eller skjuta upp belöningar. Att tala om för dem att de inte bör *vilja ha* något hjälper inte, men vi kan i stället lära dem knep för att avleda sin uppmärksamhet, fokusera på andra saker, se framåt, planera och så vidare. Det här är förresten delvis förklaringen till att så många misslyckas med dieter – vi fokuserar på mat vi inte bör äta i stället för att hitta mer hälsosam mat eller aktiviteter som får oss att tänka på annat.

Lära ut självkontroll som förhållningssätt

Självkontroll utvecklas med mognad och övning. Temperament spelar också roll. Impulsiva barn kan behöva mer vägledning, särskilt när de blir ivriga eller distraherade, medan reflekterande barn kan framstå som mer självbehärskade när de i själva verket bara är mer reserverade. Men om vi förklarar varför vissa regler finns, lär barn hur de kan fokusera samt talar till deras rättvisekänsla kan vi åtminstone hjälpa dem att utveckla sitt förhållningssätt. Att själv visa hur du utövar självkontroll hjälper också alltid.

Några exempel:

- a. Att säga nej när barnen vill ha godis men samtidigt stoppa i dig godsaker du själv gillar är inte så stor hjälp. Prata i stället om saker du skulle vilja ha men väntar med att införskaffa, och förklara hur du känner kring det.
- b. Skaffa en spargris eller något annat visuellt medel som visar hur du sparar till saker du vill ha.
- c. Spela spel som belönar självkontroll, som *Simon säger*, *Dansstopp* eller *Wii Fitness*.

Föräldrars förhållningssätt

När jag arbetar i Australien får jag ofta höra uttrycket ”helikopterföräldrar” – föräldrar som ”hovrar” över sina barn, ser till att de är trygga, hjälper till ovanifrån, rycker in för att lösa konflikter och så vidare.

I Skandinavien kallas de ”curlingföräldrar” som sopar framför sina barn och banar väg för dem på samma sätt som en curlingspelare sopar isen framför curlingstenen.

Självklart förstår jag behovet av trygghet och säkerhet för våra barn – jag har redan beställt ett vapen och en elak hund som ska hålla uppvaktare borta den dag min dotter fyller tretton!

Samtidigt blir jag ställd över hur många vi är som så gärna vill radera problem från våra barns liv: när våra små älsklingar ramlar rusar vi dit och antyder därigenom att ett fall är något att jämra sig över; när de fastnar i läxorna gör vi dem i deras ställe; om de känner för att ge upp sitt fritidsintresse när det börjar bli motigt tycks vi vara snabba med att låta dem sluta i stället för att utnyttja tillfället och hjälpa dem att bygga upp inställningen att inte ge upp.

Jag pratar inte om att vara hårdhärtad eller om att leda ett militärt träningsläger. Jag pratar om att hjälpa barn att lära sig av alla sina erfarenheter, både de dåliga och de som är bra. Det är när vi får kämpa som vi lär oss att vara uthålliga, beslutsamma och öppna för nya idéer. Filosofen Friedrich Nietzsche skrev: ”Det som inte dödar mig gör mig starkare.”⁴ Möjligen är det väl starkt när det gäller barns lärande och följande citat är kanske bättre lämpade:

.....
Problem är för hjärnan vad träning är för musklerna: de härdar och stärker. (Norman Vincent Peale, 1898–1993)⁵
.....

.....
Liksom en ädelsten inte kan poleras utan friktion kan en person inte förfinas utan prövningar. (Kinesiskt ordspråk)
.....

F Färdigheter för lärande K

Jag menar alltså att vi bör hjälpa barn att utveckla förhållningssätt till lärande, men också att vi behöver fundera över vilka färdigheter barn behöver för att lära. Här är en lista att börja med. Den är inte heltäckande men ger dig en utgångspunkt och ligger till grund för ett antal aktiviteter som presenteras senare i boken.

Intellektuella färdigheter

Intellektuella färdigheter avser förmågan att:

- identifiera, beskriva och göra nya kopplingar mellan idéer
- förstå betydelsen av en idé
- dra slutsatser
- jämföra och kontrastera
- ställa relevanta frågor
- utveckla teorier.

På s. 74–86 finns många förslag till hur intellektuella färdigheter kan utvecklas.

Sociala färdigheter

Sociala färdigheter avser förmågan att:

- bygga goda relationer
- respektera andras uppfattningar
- bemöta andra på ett lämpligt sätt
- arbeta individuellt och i grupp
- uppmuntra andra
- påverka andra.

Fysiska färdigheter

Fysiska färdigheter avser förmågan att:

- skriva, rita och måla
- hantera föremål (som att bygga med lego)
- fånga och kasta föremål
- dansa, spela teater, sjunga
- balansera och cykla, rida, köra moped
- klättra, sitta still, utöva en sport.

Kommunikativa färdigheter

Kommunikativa färdigheter avser förmågan att:

- förstå och göra sig förstådd
- lyssna och tala till andra på ett lämpligt sätt
- tala övertygande och respektfullt
- be om saker på ett artigt sätt
- lyssna med odelad uppmärksamhet på den som talar
- förstå kroppsspråk och röstläge.

Många av dessa färdigheter går självklart in i varandra. Att skriva, måla och rita är både intellektuella och fysiska färdigheter. På s. 14 ger jag tips om böcker och länkar som kan ge fler uppslag till utveckling av färdigheter för och förhållningssätt till lärande hos barn. Men det viktigaste är att du funderar på och hittar metoder som stärker såväl barns förhållningssätt och färdigheter som deras kunskap. Med rätt balans kan du ge barn ett fantastiskt försprång.

F

F

Kunskap för lärande

I nationella läroplaner anges vilka ämneskunskaper ett land vill att barn och unga ska ha. Problem uppstår dock om undervisningen sedan inriktas på dessa ämnen ”eftersom det står så i läroplanen” och inte för att de är av intresse för eleverna.

Ett sätt att stärka elevernas vilja att lära sig vissa ämnesområden är att använda förhandsstrategier.

Som lärare ägnade jag en liten del av veckan åt att ge en försmak av vad vi skulle ta upp nästkommande vecka. Jag kunde till exempel säga att vi skulle börja med ett nytt ämne, exempelvis turism, och sedan fråga eleverna a) vad de *ville* veta om turism och b) vad de tyckte att vi *borde* veta om turism när blocket var avklarat. Vi ställde sedan samman frågorna på tavlan, grupperade dem i olika arbetsenheter (eller lektionsplaner) och, om det fanns tid, började sedan göra lite inledande efterforskningar.

Det finns många fördelar med den här strategin:

1. Vi motiverar eleverna, som ofta blir mer engagerade när de är delaktiga i planering och beslut kring sitt eget lärande.
2. Vi ger barn möjlighet att förbereda sig för lektionerna. Alltför ofta har barnen ingen aning om vad som är på gång förrän lektionen börjar och läraren berättar om lärandemålen. Genom att presentera ämnet på förhand får de tid att fundera, tillfälle att orientera sig i förväg samt möjlighet att komma förberedda till lektionen.
3. Vi hjälper föräldrar att stötta sina barns lärande. Jag har tappat räkningen på alla föräldrar och far- och morföräldrar som tackat mig för att jag diskuterade lektionsämnen i förväg med deras barn. De säger att det stimulerade intressanta diskussioner hemma, gjorde barnen mer intresserade av att gå till biblioteket eller leta på nätet och gav uppslag till aktiviteter.

Motivation för lärande

Enligt Jacqueline Eccles *förväntan-värde-teori*⁶ avgörs den ansträngning som elever ägnar åt en uppgift av hur mycket de *vill* klara av den, multiplicerat med i vilken utsträckning de *förväntar* sig att klara den.

Ansträngning = värdering x förväntan

Ordet "multiplicerat" är viktigt här. För om någon siffra är noll (ingen vilja/inget värde eller ingen förväntan) så blir ansträngningen också noll, oavsett den andra faktorn (eftersom allt som multipliceras med noll blir noll).

Det är mycket bättre att fokusera på lärandemål. På så sätt identifieras nästa steg för en individ oavsett var dennes jämnåriga befinner sig – till exempel en tvååring som får lära sig nya ord varje vecka eller en sjuåring som får lära sig en ny gångertabell varannan månad.

Då kan man se till att full pott på ett prov blir en utmaning för alla elever och inte bara för ett fåtal.

Bästa tipsen: lära sig lära

a) Lärande är en process, inte ett resultat

När du lär barn något, ta då tillfället i akt att lära dem *hur* man lär sig något. Till exempel:

Om du lär dem cykla: prata före och efter om vilka förhållningssätt (som att vara envis, koncentrera sig och försöka) som behövs för allt man ska lära sig, bland annat att cykla.

Om du hjälper dem att göra läxorna: prata om den studieteknik eller de sökmetoder de kan använda sig av eller utveckla, samtidigt som de gör uppgiften.

b) Motivation, motivation, motivation

Ansträngning = värdering x förväntan

Som vi redan konstaterat: hur mycket ansträngning någon ägnar en uppgift är lika med hur mycket de vill klara av den, multiplicerat med i vilken omfattning de *förväntar* sig att lyckas.

Det är också viktigt att komma ihåg vad vi tar sikte på när det gäller förväntningar: siktar vi bara på det bästa kan vår förväntan hamna ganska lågt. Men om vi siktar på att slå vårt *personbästa* kan vår förväntan bli hög.

c) Förhållningssätt till lärande

När du observerar eller pratar om någons framgång: peka på vilken betydelse förhållningssättet har haft. Självklart kan förmåga ha spelat in, men förhållningssättet har sannolikt haft en avgörande inverkan.

För att tro att de kan lyckas behöver barn känna att de kan påverka resultaten. Insikten att valen av förhållningssätt kan påverka chansen till framgång hjälper barnen förstå sin egen makt att påverka resultatet.

d) Visa dem

Barn härmar människor i sin omgivning. Om du ger dem intrycket av att veta allting kommer barn runt dig att uppfatta detta som viktigt. Om du däremot visar att du tycker att det är kul att lära dig saker, att du gärna lär av misstag och vill pröva på nya saker, då kommer barn i din omgivning förmodligen att ta till sig detta och sätta värde på lärande.